

Zlodej umenia

absolút
prekliati/reportéri

Michael Finkel

„Pre neho je krása jedinou
skutočnou menou sveta, ktorá
obohacuje vždy, bez ohľadu na
jej zdroj. Ten, kto má tej krásy
najviac, je preto najbohatší.“



absynt



Michael Finkel: Zlodej umenia

Skutočný príbeh o láske, zločine
a nebezpečnej vášni

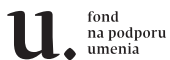
Preložil Igor Otčenáš

Venujem svojmu otcovi
Paulovi Alanovi Finkelovi

„Estetika je nad etikou.“

Oscar Wilde

Publikáciu z verejných zdrojov
podporil Fond na podporu umenia



Copyright © 2023 by Michael Finkel
Translation © Igor Otčenáš
Design & Layout © Pavlína S. Morháčová
Cover Image © Bridgeman Images

ISBN 978-80-8203-618-6

1.

Stéphane Breitwieser a jeho priateľka Anne-Catherine Kleinklausová sa blížia k múzeu, držia sa za ruky. Pozdravia a pristúpia k pokladnici. Taký milý pár. Kúpia si dve vstupenky a vojdú. Idú kradnúť.

Sme v belgických Antverpách, je február 1997, rušná nedeľa, obed. Ideálny čas na kradnutie. Pár sa zamieša v Rubensovom dome medzi turistov, ktorí si prezerajú vystavené sochy a olejomaľby a pokyvujú pritom hlavami. Anne-Catherine má na sebe vkusné oblečenie značiek Chanel a Dior, kúpené z druhej ruky. Cez plece má prevesenú veľkú kabelku značky Yves Saint Laurent. Breitwieser je oblečený vo vychádzkovej košeli, zakasanej do módnych nohavíc, a na tom má trochu veľký zvrchník. Vo vrecku ukrýva švajčiarsky armádny nôž.

Rubensov dom je elegantné múzeum v bývalej rezidencii veľkého flámskeho maliara zo sedemnásteho storočia Petra Paula Rubensa. Dvojica plynulo prechádza zo salóna cez kuchyňu do jedálne. Breitwieser si všíma, kde sú bočné dvere a kadiaľ prechádza dozorná služba múzea. Už má v hlave predstavu o niekoľkých únikových cestách. Umelecké dielo, ktoré chcú ukradnúť, sa nachádza v zadnej časti múzea, v galérii na prízemí s mosadzným lustrom a vysokými oknami. Na niektorých sú zatiahnuté závesy,

aby chránili vystavené umelecké diela pred poludňajším slnkom. V miestnosti na intarzovanom drevenom príborníku stojí na robustnom podstavci vitrínka z plexiskla. Vo vitríne je vystavená slonovinová soška *Adama a Evy*.

Breitwieser si ju vyhlídal počas samostatnej prehliadky, ktorú podnikol pred niekoľkými týždňami. Úplne si ho podmanila – aj po štyristo rokoch od svojho vzniku z nej vyžarovalo vnútorné svetlo, čo je, pokiaľ ide o umelecké diela zo slonoviny, niečo jedinečné. Mal pocit, že z nej vyžaruje niečo nadprirodzené. Po tej prehliadke mu neschádzala z mysle, snívalo sa mu o nej. Preto sa spoločne s Anne-Catherine vrátil do Rubensovho domu.

Všetky bezpečnostné opatrenia majú svoje slabé miesta. Drobná medzierka v plexisklovej vitríne, ktorú si všimol na prvej obhliadke, mu prezradila, že horná časť vitríny sa dá odmontovaním dvoch skrutiek odklopiť. Iste, s tými skrutkami to nebude jednoduché, lebo sa nachádzali v zadnej časti vitríny, ale boli iba dve. Slabým miestom dozornej služby v múzeu zase bolo, že to boli iba ľudia. A tí bývajú hladní. Breitwieser si všimol, že členovia dozornej služby presedia väčšinu dňa v každej výstavnej sále na stoličke. S výnimkou obeda. Vtedy sa služba strieda, ľudia sa idú najesť. Pretože v galérii ich je v tom čase málo, nemôžu sedieť, ale musia prechádzať z miestnosti do miestnosti. A to sa dá presne odsledovať.

S turistami je to iné, tam si človek nemôže byť istý. To môže byť problém. Aj cez obed sa ich tam motá až príliš veľa. Najnavštevovanejšími miestnosťami múzea sú tie, kde sú vystavené obrazy samotného Rubensa. Tie sú však príliš veľké, nedali by sa ukradnúť len tak. Okrem toho sú na Breitwieserov vkus ponuro náboženské. Soška *Adama a Evy* patrila k dielam, ktoré Rubens za svojho života zbieral,

čo sa týkalo aj mramorových búst rímskych filozofov, terakotovej sochy Herkula a niekoľkých holandských a talianskych olejomalieb. Sošku zo slonoviny vytvoril nemecký rezbár Georg Petel a Rubens ju zrejme dostal ako dar.

Breitwieser v krúžiacom zástupe návštevníkov múzea pristúpil k jednej olejomalbe a predstieral, že ho dielo výnimočne zaujalo. V takom prípade si buď založil ruky v bok, alebo si ich prekrižil na prsiach, prípadne vysunul sánku. Vo svojom repertoári mal viac ako tucet najrôznejších póz. Všetky mali za cieľ vyvolávať dojem hlbokkej kontemplácie, aj keď sa mu srdce v tej chvíli trepotalo od vzrušenia a strachu. Anne-Catherine sa zdržiavala pri východe z výstavnej sály, občas postála, občas si sadla na lavičku, ale vždy s výrazom ľahkého nezájmu. Išlo jej hlavne o to, aby mala dobrý výhľad do chodby za galériou. Tam nie sú bezpečnostné kamery. Breitwieser si všimol, že ich je v múzeu aj tak len pár a že ku každej vedie vlastný drôt. Občas to tak býva, že v malých múzeách sú kamery len naoko.

Zakrátko sa dvojica ocitne v miestnosti len sama. Premena je blesková, oheň vzplanie. Breitwieser odhodí svoju pózu zamysleného obdivovateľa umenia a preskočí cez oddeľujúce lano k príborníku. Vytiahne z vrečka nôž, vyklopí z neho skrutkovacu čepieľku a pustí sa do práce.

Na skrutky mu stačia štyri obrátky, možno päť. Tá soška je vskutku majstrovským dielom. Je vysoká len dvadsaťpäť centimetrov, ale je vypracovaná do úžasných detailov; prvé ľudské bytosti sa tesne pred objatím uprene pozerajú na seba, had sa ovíja okolo stromu poznania v pozadí, zakázané ovocie je už odtrhnuté, ale ešte sa doň nezahryzli – výjav ľudstva nad priepasťou hriechu. Breitwieser zachytí tlmené zakašľanie. To je Anne-Catherine. Ľahko a plavne odskočí od príborníka. Dozorná služba vchádza do miestnosti

a Breitwieser znovu vyzerá ako zaujatý milovník umenia. Nôž má už vo vrecku, hoci skrutkovaciu čepieľku doň nestihol zasunúť.

Služba vstúpi do miestnosti, zastaví sa a metodickým pohľadom ju skúma. Breitwieser zadrží dych. Muž sa otočí a sotva prekročí prah von zo sály, lúpež pokračuje. Takto sa to opakuje: Breitwieser preskočí cez lano, urobí dve otáčky skrutkovačom, počuje zakašľanie, pridá ešte dve, potom ešte jednu.

Odskrutkovať prvú skrutku za stáleho trúsena sa turistov a patrolovania dozornej služby mu trvá desať minút sústredeného úsilia, dokonca aj s drobným zádrhom so strhnutým závitom. Breitwieser nenosí rukavice, dáva prednosť obratnosti a citlivosti pred obavou z toho, že zanechá po sebe odtlačky prstov. S druhou skrutkou mu to nejde o nič ľahšie, návštevníci stále prúdia von a dnu. Preto musí byť ustavične v strehu. Obe skrutky má vo vrecku.

Anne-Catherine s ním krížom cez celú miestnosť udržiava očný kontakt. Keď si Breitwieser poklepe rukou po srdci, dáva jej signál, že je pripravený na posledný krok, ale nebude potrebovať jej veľkú kabelku. Anne-Catherine zamieri k východu z múzea. Dozorná služba sa v miestnosti objaví už po tretí raz, a hoci Breitwieser s Anne-Catherine stoja na rôznych miestach, aby sa navzájom videli, Breitwieser znervóznie. On sám svojho času krátko po maturite pracoval ako dozorca v múzeu. Preto veľmi dobre vie, že aj keď si nikto nevšimne taký detail, ako sú chýbajúce či trčiace skrutky, každý ostrieľaný člen muzeálnej dozornej služby sleduje hlavne ľudí. Zotrvávať v miestnosti, keď sa v nej služba objaví už po druhý raz, a potom kradnúť, to nie je práve najrozumnejšie. Tretí príchod dozornej služby je už za hranicou opatrnosti. K tomu štvrtému zhruba

o minútu už nesmie podľa Breitwieserových skúseností dôjsť. Buď pristúpi k činu, alebo hneď odíde.

Problémom je skupinka návštevníkov. Prebehne ich očami. Zhrčia sa pri jednom obraze, všetci majú na ušiach slúchadlá s audiosprevodcom. Breitwieser usúdi, že sú dostatočne zaujatí výkladom. Toto je kritická chvíľa – stačí jediný letmý pohľad niekoho z tej skupinky a môže sa na dlho rozlúčiť so slobodou. Nesmie preto váhať. Vie, že zlo-deja neprivedie do väzenia rozhodnutie konať, ale váhanie.

Breitwieser pristúpi k príborníku, nadvihne plexisklový kryt a opatrne ho odloží bokom. Schmatne slonovinovú sošku, rozhrnie si poly zvrchníka a vzadu si ju do polovice zasunie za opasok nohavíc, potom si upraví mohutný zvrchník a sošku pod ním starostlivo zakryje. Zvrchník mu síce na tom mieste trochu odstáva, ale človek by sa musel mimoriadne sústrediť, aby si niečo všimol.

Breitwieser nechá plexisklový kryt tam, kde ho odložil – nechce strácať drahocenné sekundy tým, že ho vráti na miesto –, a sebaisto vykročí z miestnosti. Má to presne vyrátané, žiadne náhlenie nedáva najavo. Je si vedomý, že si jeho drzú krádež čoskoro niekto všimne a vypukne poplach. Dorazí polícia. Múzeum uzatvoria, všetkých návštevníkov prehľadajú.

Napriek tomu sa neponáhľa. Utekajú len vreckári a zlo-deji kabeliek. Bez problémov vyjde z výstavnej sály a vklzne do najbližších dverí, ktoré zaregistroval už predtým. Je to miestnosť pre zamestnancov a ani nie je zamknutá, ani tam nie je alarm. Keď vyjde von, ocitne sa na hlavnom nádvorí múzea. Preklzne popri bledom kamennom múre obrastenom viničom, soška ho drgá do chrbta. Dôjde k ďalším dverám, prejde nimi a tesne pri hlavnom vchode znovu vstúpi do múzea. Potom prejde popri pokladnici a vyjde

na ulicu. Polícia tu bude zrejme čo nevidieť, a preto sa núti zvoľniť krok, sunie sa v lesklých mokasínach pomaly krok za krokom. Vzápätí zbadá Anne-Catherine a spolu zabočia do tichej ulice, kde majú zaparkované auto.

Breitwieser otvorí kufor svojho malého auta značky Opel Tigra tmavomodrej farby a spoza chrbta si vytiahne sošku. Obaja prekypujú nadšením. Breitwieser si sadá za volant a Anne-Catherine vedľa neho. Najradšej by šliapol na plyn a odpálil preč, ale vie, že musí ísť pomaly a cestou von z mesta zastaviť na všetkých svetlách. Až keď sú na diaľnici a naozaj na to dupne, ich ostražitosť pominie. Znovu sú to len dvaja mladí dvadsaťpäťroční ľudia, ktorí sa náhlia slobodní na ceste domov.

2.

Dom je skromný, bledá kocka zo štukovaného betónu s malými okienkami, so strmou strechou pokrytou červenými škridlami. Niekoľko borovíc zatieňuje trávnatý pozemok za domom. Stojí na ulici s podobnými domami uprostred predmestskej zástavby v Mulhouse, meste automobilovej a chemickej výroby, ležiacom v priemyselnom pásme východného Francúzska, jednej z najmenej atraktívnych oblastí krajiny, inak oplývajúcej toľkou krásou.

Väčšina obytného priestoru sa nachádza na prízemí, ale po úzkom schodisku sa dá dostať do dvoch miestností, obývacej izby a spálne, stiesnených, s nízkym stropom a vtieraných pod krokvami strechy. Dvere do týchto miestností sú vždy zamknuté, okenice na oknách sú trvalo zatvorené. V spálni je vkliessená majestátna posteľ s baldachýnom, zahalená zlatými velúrovými závesmi, previazanými bordovými stuhami a prikrytá červenými saténovými plachtami s hromadou vankúšov. Tu, uprostred tohto čudesného neporiadku, mladý pár spáva.

Keď Breitwieser otvorí oči, zrak mu hneď padne na sošku *Adama a Evy*. Položil si ju na nočný stolík vedľa seba práve pre tento výhľad. Občas prejde bruškami prstov po miestach, ktorých sa kedysi dotýkali ruky samotného majstra rezbára – po zvlnených Eviných vlasoch, hadích

šupinách, po hrboľatom kmeni stromu. Je to jedno z najkrajších umeleckých diel, aké v živote videl. Mohlo by mať väčšiu cenu ako všetky domy v jeho štvrti dokopy krát dva.

Okrem toho má na nočnom stolíku aj druhé umelecké dielo zo slonoviny, postavu Diany, rímskej bohyne lovu a plodnosti, so zdvihnutou pravou rukou, v ktorej drží zlaté šípy. A tesne vedľa nej stojí tretia soška. Je to Katarína Alexandrijská, jedna z ranokresťanských svätíc. A potom ďalšia: je to soška kučeravého Kupida s nohou položenou na lebke – láska premohla smrť. Môže sa nejako lepšie začať nový deň ako pohľadom na éterický lesk tejto zbierky zo slonoviny?

Ukáže sa, že môže. Vedľa sošiek zo slonoviny leží blyštiaca sa tabatierka so žiarivomodrým smaltovaným lemovaním, ktorú si dal vyrobiť samotný Napoleon. Držať ju v ruke znamená cestovať v čase. Vedľa nej stojí zaoblená hranolovitá kvetinová váza, dielo francúzskeho sklárskeho majstra Émila Gallého z konca devätnásteho storočia. Ďalej sa tam nachádza starší kus, veľká strieborná čaša s vygravírovanými girlandami a prstencami. Breitwieser si predstavuje, ako ju v priebehu storočí pozdvihovali členovia kráľovskej rodiny, keď do nich rozlievali víno na svojich hostinách. Ešte sú tam malé plechovice na tabak ladného valcovitého tvaru a niekoľko kúskov z bronzu vedľa porcelánovej figuríny a kalicha v tvare lastúry. Už len z toho, čo má Breitwieser na nočnom stolíku, dala by sa urobiť samostatná výstava.

Aj Anne-Catherine má na svojej strane postele nočný stolík. Vedľa neho stojí veľká šatníková skriňa s vitrínami uzavretými sklenenými dvermi. A stôl a komoda. Každé rovné miesto v spálni je zaplnené. Strieborné podnosy, strieborné misy, strieborné vázy, strieborné poháre.

Pozlátené čajové súpravy a cínové miniatúry. Kuša, šabl'a, halapartňa, žezlo. Umelecké diela z mramoru, krištáľu a perlete. Zlaté vreckové hodinky, zlatá kanvica, zlatý flakón s parfumom, zlatá brošňa.

V druhej miestnosti svojej skrýše má toho dvojica ešte viac. Drevený oltárny obraz, medený tanier, železnú škatuľku na almužny, vitrážové okno. Lekárnické sklenené fľaše a starožitné hracie dosky. A ďalšiu kôpku predmetov z vyrezávanej slonoviny. Husle, poľnicu, flautu, trúbku.

Ďalšie umelecké predmety sú nakopené na kreslách, opreté o steny, uložené na podokeniciach, ležia na hromadách vecí na pranie, sú vsunuté pod posteľou a napchaté do skrine. Náramkové hodinky, tapisérie, pívne korbely, kresadlové pištoly, ručne viazané knihy a ďalšia slonovina. Stredoveká rytierska prilba, drevená socha Panny Márie, šperkami vykladané stolové hodiny, stredoveká ilustrovaná modlitebná knižka.

Ale to všetko je v porovnaní s ozajstnou nádherou až druhoradé. Úplne najväčšie a najcennejšie diela visia na stene. Sú to olejomaľby hlavne zo šesnásteho a sedemnásteho storočia od majstrov z obdobia neskorej renesancie a počiatkov baroka. Obrazy sú prepracované do detailov a prekypujú farbami a životom. Portréty, krajinky, zátiašia, alegórie, rurálne scény, pastorále. Sú rozvešané od podlahy po strop, odľava doprava, z jedného kúta miestnosti po druhý, naaranžované tematicky či geograficky, ale aj podľa nálady.

Medzi obrazmi sú desiatky diel dobových veľikánov – Cranacha, Brueghela, Bouchera, Watteaua, Goyena, Dürera. Je ich tam tak veľa, že obe miestnosti akoby vírili farbami, znásobené žiarou slonoviny s pridanou iskrou striebra a ožiarené leskom zlata. Podľa odhadu novinárov píšucich

o umení šlo o umelecké predmety v celkovej hodnote dve miliardy dolárov. To všetko poukryvané v podkrovnom brlohú ošarpaného domu na okraji upadajúceho mesta. Mladý pár dokázal niečo, čo prekonalo akúkoľvek fantáziu. Žil na ostrove pokladov.

3.

Stéphane Breitwieser v skutočnosti nie je zlodejom umenia. Teda aspoň on je o tom presvedčený, hoci je zrejmé v tomto smere historicky najúspešnejší a najproduktívnejší. Nepopiera, že vo svojej skrýši ukrýval umelecké diela, ktorých väčšinu ukradol spoločne s Anne-Catherine Klein-klausovou. Vie presne, čoho sa dopustil; vie si vybaviť v pamäti niektoré svoje lúpeže až po presný počet krokov, ktoré potreboval na to, aby vyniesol ukradnuté umelecké dielo z múzea.

Problém má s inými zlodejmi umenia. Sú mu odporní – doslova všetci do jedného, aj tí najzdatnejší. Ako napríklad tí dvaja muži prezlečení za policajtov, ktorí vykradli Múzeum Isabelly Stewartovej Gardnerovej v Bostone v noci na sviatok svätého Patrika v roku 1990. Tých vpustili dnu noční strážnici, ktorých bleskovo premohli, zviazali im ruky textilnou páskou, prelepili oči a pripútali k vodovodnému potrubiu v pivnici.

Takýto prepad uprostred noci spojený s násilím Breitwieser považoval za urážku, pretože podľa neho by sa umelecké diela mali kradnúť za denného svetla a malo to byť výsledkom rafinovaného postupu, keď si nikto nič nevšimne, nehovoriac o tom, že by niekto mal mať pritom strach. Ale toto nebol dôvod, prečo pohrdal tými, ktorí

kradli v bostonskom múzeu. Išlo o to, čo bolo potom. Zlo-deji vyšli hore na poschodie a sňali zo steny najcennejší kúsok tamojšej zbierky, Rembrandtov obraz *Búrka na jazere Galilejskom* z roku 1633. A vtedy jeden z mužov vytiahol nôž a zabodol ho do plátna.

Breitwieser si niečo také nedokázal ani predstaviť – če-pel' prerezáva okraje obrazu, drobučké kúsky farby odlie-tajú nabok, nite plátna sa pretŕhajú, nôž prerezáva takmer šesť metrov obvodu plátna, až kým nie je uvoľnené z napi-náka a rámu, skrúca sa v smrteľných krčoch, maľba sa ešte väčšmi láme a praská. A potom sa zloději presunú k ďalšie-mu Rembrandtovi a celé sa to zopakuje.

Takto Breitwieser nepracoval. Nech je zlodejská mo-rálka, aká chce, ale úmyselné rezanie či rozbíjanie obrazov je jednoducho niečo nemorálne. Breitwieser chápe, že rám obrazu môže krádež komplikovať. On by po zvesení ob-razu dielo otočil, vytiahol svorky alebo klince na zadnej strane, aby ho uvoľnil z rámu, ktorý nechá v múzeu. Ak na takúto jemnocitosť nie je čas, od krádeže upustí. Ale ak je, nesmie zabudnúť, že obraz, ktorý je teraz zraniteľný ako novorodenec, musí ochrániť pred škrabancami a de-formáciami, prehýbaním a špinou.

Zloději v bostonskom múzeu boli podľa jeho kritérií barbari – bezdôvodne poničili Rembrandtovo dielo. *Rem-brandtovo!* Virtuóza ľudských emócií a božského svetla. Zloději zostávajú dodnes neznámi a nevie sa nič ani o osu-de ďalších trinástich diel v celkovej hodnote pol miliardy dolárov, ktoré pri tejto príležitosti ukradli. Ale aj keby sa obrazy napokon našli, už nikdy nebudú ako predtým. Tak ako pri väčšine krádeží umeleckých diel týmto zlodejom v skutočnosti nešlo o umenie. Jediné, čo dosiahli, je, že uro-bili svet škaredším.

Breitwieser tvrdí, že jedinou motiváciou jeho krádeží bolo obklopiť sa krásou a kochať sa ňou. Len máloktorý zlodej umenia označil estetiku ako svoju motiváciu, ale Breitwieser to opakovane zdôrazňoval v desiatkach hodín rozhovorov pre médiá, počas ktorých sa nesnažil skrývať svoju vinu, ale opisoval svoje zločiny a emócie s nutkavou naliehavosťou a so zdanlivo detailnou presnosťou. Ba v snahe všetko vysvetliť bol ochotný zájsť ešte ďalej. Keď mal opísať svoju krádež sošky *Adama a Evy*, jednoducho sa zamaskoval – bejzbalová čiapka stiahnutá hlboko do očí a falošné okuliare – a vrátil sa na miesto činu, aby sa mohol rozpamätať na každú kľúčovú chvíľu, ako odstránil skrutky, aké pózy zaujal pri sledovaní umeleckých diel. Podobne to urobil aj pri niekoľkých ďalších lúpežiach. Stovky policajných správ potvrdzujú všeobecné fakty jeho výpovedí.

Breitwieser kradol iba tie diela, ktoré ho emocionálne vzrušovali. Len zriedkavo to bol najcennejší kus na danom mieste. Keď kradol, nemal výčitky svedomia, pretože múzeá sú podľa jeho zvráteného názoru v skutočnosti len väzeniami umenia. Často sú preplnené a hlučné, s obmedzenými návštevnými hodinami a nepohodlnými sedadlami, neponúkajú pokojné miesto na premýšľanie alebo odpočinku. Turistické skupiny vedené sprievodcami a vyzbrojené tyčami na selfie rámusia z jednej výstavnej sály do druhej, akoby to boli väzni prikovaní k sebe reťazami.

Breitwieser tvrdí, že všetko, čo sa človeku žiada robiť v prítomnosti podmanivého diela, je v múzeu zakázané. Podľa neho by sa človek mal v prvom rade *uvoľniť*, uvelebiť sa na pohovke alebo v kresle. Ak sa vám žiada, niečoho sa pritom napíte. Dajte si niečo malé pod zub. Vystrite ruku a pohľadte dielo, kedykoľvek budete chcieť. Potom uvidíte umenie novými očami.